

Н. С. Юзікова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ
ПРОГРАМИ "НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ"
НА ПЕРІОД ДО 2016 РОКУ**

В контексте европейских стандартов прав ребенка проанализировано законодательство в сфере защиты прав детей с асоциальным, антиобщественным и противоправным поведением.

***Ключевые слова:* раннее детство, правомерная активность, несовершеннолетние правонарушители, гуманизация наказания**

У контексті європейських стандартів прав дитини проаналізовано законодавство у сфері захисту прав дитини з асоціальною, антисупільною та протиправною поведінкою.

***Ключові слова:* раннє дитинство, правомірна активність, неповнолітніх правопорушників, гуманізація покарання**

In the article a legislation in the field of defence of rights for children is analysed with an asocial, anti-social and protivopravnym conduct in the context of the European standards of rights for a child.

***Key words:* babyhood, legitimate activity, minor offenders, humanizing of punishment**

Україна як член міжнародного співтовариства бере участь у діяльності зі створення сприятливого для дітей середовища, в якому гідний розвиток і захист їх прав забезпечується із дотриманням принципів демократії, рівності, миру, соціальної справедливості з урахуванням моральних засад та традиційних цінностей українського спрямованих на зміцнення сім'ї та морального здоров'я дітей в Україні.

Гуманістичне спрямування сучасного українського законодавства у межах цілісної системи захисту прав дитини – це стратегія, у центрі якої знаходиться конкретна дитина, її індивідуальні потреби, можливості, цінності, культурне й духовне самовираження, спілкування, турбота про неї.

За такої стратегії процес захисту прав дитини стає простором повноцінного життя, інструментом вирішення життєвих проблем і конфліктів та особистісного зростання дитини у соціально прийнятному середовищі, де забезпечується її гідний розвиток та захист.

Визначення поняття «гуманістичне» відповідно до законодавства у даному контексті використано у точному первісному значенні – у розумінні характеристики явищ у житті суспільства, сконцентрованих навколо людини (у рамках даної статті – дитини), людських цінностей та інтересів, тобто у чітко персоніцентристському значенні. Сучасне українське законодавство (його гуманістичне спрямування) у сфері захисту прав дитини, формування соціально прийнятного простору для розвитку особистості дитини повинно охоплювати усі етапи життя дитини – від народження до досягнення нею повноліття.

Законодавчо визначена система захисту дитини, яка претендує на забезпечення оптимального та ефективного функціонування простору для соціально прийнятного розвитку особистості дитини, повинна передбачити головним предметом захисту усі вікові групи дитини. Особливу увагу бажано зосередити на етапі раннього дитинства.

Раннє дитинство охоплює усіх дітей молодшого віку: новонароджених, грудного віку, дошкільного віку та періоду переходу до школи. В окремих країнах перехід від дошкільного до шкільного віку відбувається із досягненням чотирирічних років. В інших країнах такий період припадає на більш пізній вік – сім років. Тому Комітет з прав дитини Генеральної Асамблеї ООН (2005 р.) в офіційному звіті-довіді (далі Довіді) пропонує за прийнятне робоче визначення поняття «раннє дитинство» – це період розвитку починаючи з народження й до досягнення дитиною восьми років [1, с. 57].

Дитина молодшого віку виступає носієм усіх прав, закріплених у Конвенції ООН про права дитини. Вони мають право на спеціальні заходи

захисту, та поетапно, у процесі соціалізації, на поступову реалізацію своїх прав.

Таке визначення знаменує собою остаточний відхід теорії та практики захисту прав дитини від традиційних концепцій, що розглядають раннє дитинство головним чином як період залучення до життя суспільства незрілої, безпомічної людської істоти й перетворення її у зрілу дорослу людину.

Виходячи з основних засад Конвенції ООН про права дитини, неповнолітню особу, у тому числі у період раннього дитинства, слід поважати як особистість, як носія власних прав [2]. Діти молодшого віку мають бути визначені як активні члени родини, громади та суспільства у цілому зі своїми власними проблемами, інтересами й поглядами.

У Доповіді Комітету з прав дитини (п. 5 «Практична програма дій з питань раннього дитинства» ч. III «Права людини та діти молодшого віку») зазначено, що для здійснення своїх прав діти молодшого віку потребують особливої фізичної опіки, емоційної турботи та чутливого керівництва під час та у місті колективних ігор, вивчення й пізнання оточуючого світу та середовища [1, с. 58]. Урахування цих потреб може найкращим чином забезпечуватися за допомогою законів, політики та програми з питань раннього дитинства, включаючи план щодо здійснення та незалежного моніторингу, наприклад шляхом призначення Уповноваженого з прав дитини, а також шляхом оцінки державних заходів впливу на становище дитини (офіційний звіт-доповідь Комітету з прав дитини. Зауваження загального порядку № 2 (2002) щодо ролі незалежних установ з прав людини CRC/GC/2002/2).

Комітет з прав дитини висловлює занепокоєння тим фактом, що при виконанні своїх зобов'язань по Конвенції ООН про права дитини держави – учасниці (до яких належить і Україна) не приділяють достатньої уваги дітям молодшого віку як носіям певних прав, а також законам, політичним заходам і програмам, покликаним забезпечувати права цих дітей протягом

конкретного етапу їх раннього дитинства. Зазначений Комітет наголошує, що Конвенція ООН про права дитини повинна застосовуватися відносно раннього дитинства цілісно, із урахуванням принципів універсальності, неділимості й взаємозалежності усіх прав людини.

Крім того, при реалізації Конвенції ООН про права дитини державами – учасницями Комітет звертає увагу:

по-перше, на необхідність сприяння визнанню дітей молодшого віку із самого початку їх життя як активних членів суспільства – таких, що мають особливі інтереси, можливості і більш соціально вразливі, а також на визнання необхідності захисту, керівництва та надання підтримки у здійсненні їх прав;

по-друге, на різні прояви у ранньому дитинстві, які необхідно ураховувати при здійсненні Конвенції ООН про права дитини, охоплюючи різницю в умовах життя дітей молодшого віку, якості їх життєвого досвіду і факторів, що впливають на їх розвиток;

по-третє, на визначення різноманітних суспільних очікувань, які пов'язані із дітьми, і типи відносин із дітьми, ураховуючи місцеві звичаї та практику, які необхідно поважати, за виключенням випадків, коли вони протирічать правам дитини;

по-четверте, підкреслює вразливість дітей молодшого віку до злиденності, дискримінації, розпаду сім'ї та багатьох інших несприятливих факторів, які порушують їх права й позбавляють добробуту;

по-п'яте, на необхідність сприяння здійсненню прав дітей молодшого віку шляхом розробки й сприяння реалізації комплексних політичних заходів, законів, програм, практичних дій, професійної підготовки та наукових досліджень з питань прав у ранньому дитинстві.

Загальнодержавна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року (далі – Програма) є частиною правової системи, спрямованої на забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні, яка на

сучасному етапі продовжує реформуватися [3]. Програма певною мірою окреслює шляхи реалізації положень, визначених у міжнародних документах, що стосуються добробуту неповнолітніх: у Конвенції ООН про права дитини (1989 р.), Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.), Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх (Пекінські правила 1985 р.), Правилах ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, які позбавлені волі (прийняті резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї від 14.12.90 р.), у Керівних принципах ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядських керівних принципах), прийнятих резолюцією 45/112 від 14.12.90 р. [2, 4, с. 8 – 35; 5, 6].

Загальнодержавна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 р. передбачає значну кількість заходів та засобів захисту прав дитини на різних рівнях, різної соціальної категорії неповнолітніх (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей-біженців, дітей, які перебувають на території України без законних представників, дітей без громадянства) ця програма зауважує на необхідності підвищення ролі територіальної громади у вирішенні питань захисту прав та розвитку дітей в Україні, звертає увагу на участь дітей у житті суспільства з метою більш повного та точного забезпечення реалізації прав дітей, виховання у них навичок прийняття соціально мотивованих рішень.

Життєво важливими для дитини і водночас вагомими для державної політики, спрямованої на забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні, є питання запобігання соціальному сирітству, подолання бездоглядності та безпритульності серед дітей (п. 4.2 Програми). Основною метою у цій сфері є організація результативної роботи щодо запобігання соціальному сирітству, реабілітації бездоглядних та безпритульних дітей, розвиткові сімейних форм

виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, бездоглядних та безпритульних, схильних до бродяжництва.

На виконання цієї мети спрямовуються певні завдання: удосконалення системи соціальної роботи із сім'ями, що мають дітей і опинилися у складних життєвих обставинах; своєчасне виявлення бездоглядних та безпритульних дітей, улаштування їх на виховання у заклади сімейного типу та соціального захисту тощо. Виконання цих завдань Програми значною мірою спрямовані на реалізацію положень, зазначених у Резолюції ООН 1997/33, прийнятій на 36 пленарному засіданні «Елементи відповідального попередження злочинності: стандарти і норми» (21 липня 1997 р.) [7]. Зокрема, у п. 18 Додатку до згаданої Резолюції зазначено, що у разі необхідності сім'ям, які мають дітей і віднесеним до групи ризику, слід надавати загальноосвітню підтримку: консультувати з питань виконання батьківських обов'язків та надавати спеціальну медичну допомогу.

Окремі завдання Програми, такі як запобігання відмові батьків від дітей раннього віку, у тому числі дітей із уродженими вадами розвитку, потребують нового підходу до соціально прийняттого розвитку особистості дитини. Також незрозуміло, чому законодавець обмежився запобіганням відмови батьків тільки від дітей раннього віку. Відмова від дитини є стресом для неї у будь-якому віці. У процесі реалізації цих завдань важливо зосередити увагу на основних положеннях та зауваженнях, викладених у офіційному звіті – доповіді Комітету з прав дитини, де у Додатку III доповіді „Зауваження загального порядку № 7 (2005)” зосереджено увагу на здійсненні прав дитини у ранньому дитинстві.

Вважаємо, що потребує уніфікованого вирішення для практичних потреб тлумачення, а відповідно й правозастосування терміна «найгірші форми дитячої праці», який законодавець використовує при формуванні мети запобігання використанню дитячої праці (п. 4.6. Програми).

Низка завдань Програми спрямована на ліквідацію торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними, а

також на створення умов для ефективної реабілітації дітей (п. 4.7. Програми).

У Програмі знайшли відображення питання профілактики правопорушень з боку дітей, значного зменшення кількості злочинів, вчинених дітьми, приведено умови їх утримання у спеціальних установах для дітей відповідно до міжнародних стандартів (п. 4.8. Програми). Запровадження у практику новітніх методів та форм роботи із дітьми, схильними до правопорушень, має відповідати стандартам і нормам, що містяться у Резолюції ООН 1997/33, прийнятій на 36 пленарному засіданні «Елементи відповідального попередження злочинності: стандарти і норми» (21 липня 1997 р.), Керівним принципам ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядським керівним принципам). У Резолюції звертається увага на те, що запобігання злочинності за допомогою заходів, не пов'язаних із застосуванням покарання, є важливим додатковим елементом відправлення правосуддя (п. 1 Додатку до Резолюції 1997/33). У межах стратегії запобігання злочинності, особливо серед молоді, рекомендовано застосовувати заходи, спрямовані на можливість отримання освіти, забезпечення зайнятості, житлових умов, дозвілля (п. 17 Додатку до Резолюції 1997/33).

З метою забезпечення всебічного, повного, оптимального функціонування системи захисту прав дитини необхідно звернути увагу на рекомендації Комітету з прав дитини щодо реалізації прав у ранньому дитинстві.

Підсумовуючи, зазначимо, що гуманістичний підхід до процесу захисту прав дитини має проявлятися на усіх рівнях: держава – родина; родина – родина; родина – дитина; дитина – дитина; держава – дитина.

Бібліографічні посилання

1. *Доклад Комитета по правам ребенка*. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Шестьдесят первая сессия. Дополнение № 41 (A/61/41). Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2006. – С. 56 – 75.
2. *Конвенція про права дитини* : постанова ВР № 789-XII від 27.02. 91 р. // Відомості ВРУ. — 1991. — № 13. — Ст. 145.

3. Закон України «Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року» [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.rada.gov.ua
4. Збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей: К., АТ «Вид-во «Столиця», 1998.
5. Правила Організації Об'єднаних Націй, касаючіеся зашити несовеишеннолетних, лишених свободи [Электронный ресурс] — Режим доступа : www.un.org/russian/
6. Руководящие принципы Організації Об'єднаних Націй для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы) [Электронный ресурс] — Режим доступа: www.un.org/russian/
7. Руководящие принципы в отношении действий в интересах детей в системе уголовного правосудия от 21 июля 1997г. [Электронный ресурс] — Режим доступа: www.un.org/russian/ecosoc/docs/1997resolutions.shtml/